

**ANALOGIA SEMASIOLOGICĂ. UNELE CONSECINȚE
ALE ÎMPRUMUTULUI ÎN RELAȚIA
LIMBĂ – MENTALITATE. BOGĂȚIA SEMANTICĂ
A CUVÂNTULUI *LUME***

Situația specială a cuvântului românesc *lume* (alături de *limbă* „popor”, *lege* „religie”, *lemn* „arbore”, *față* „persoană”, *a ține* „a stăpâni” etc.) este tratată, în mod special, de Lazăr Șăineanu (1999, p. 119–141). Față de acestea, în cazul cărora filiația sensurilor este numai parțial intersectată de inferența unei semnificații de altă origine decât dominantă sensurilor etimologice, lexemul *lume* se deosebește prin înseși bogăția și expresivitatea sensurilor derivate din înțelesul necoincident cu cel etimologic, respectiv sensul împrumutat și redat prin expresie latină este cel mai bogat. Cuvântul românesc *lume* este de origine latină, având etimonul *lumen*, cu sensul „lumină”, semnificație conservată prioritar în textele religioase vechi, dar și, mai rar, în limbajul popular ori general. În același timp, cuvântul *lume* a preluat toate sensurile cuvântului latin *mundus*, cele conservate în fr. *monde*, de exemplu. Fenomenul curios este numit de L. Șăineanu *nuanțe slavice* și el constă în atribuirea unor lexeme românești de origine latină de accepțiuni proprii cuvintelor slave corespunzătoare. Aceste sensuri se suprapun peste semnificația etimologică primitivă, în virtutea legii de analogie semasiologică.

Condițiile istorico-culturale determinante ale traducerii cărților sfinte din slavonă, în epoca în care graiul popular nu dispunea de un lexic foarte bogat, au condus la binecunoscutele împrumuturi, dar și la un fenomen al adaptării analogice a „sensului cuvintelor deja existente cu cele corespunzătoare slavice”. Aceste analogii externe, odată introduse și constant conservate de traducătorii următori, au devenit, prin popularizarea cărților sfinte, „proprietatea națiunii întregi”. Lazăr Șăineanu arată apoi că în semasiologie nu acționează legea amestecului primar ori secundar al limbilor în sens colectiv, cum stabilise Hasdeu, ci „un factor cultural important, în acest caz influența religioasă, [face] să pătrunză dintr-o limbă în alta și să persiste «o semnificațiune, o simplă idee sau asociațiune de idei dezbrăcată de cuvântul în care fusese întrupată». [...] Vom constata că amestecul a fost primar, dar nu *colectiv*, [...] mai mult individual, datorindu-se unei anumite cauze, de astă dată traducătorilor cărților sfinte” (*ibidem*, p. 119). Este, așadar, un bilingvism necesar existent „în capetele primilor noștri cărturari religioși, de la cari au purces

acele *nuanțări* semasiologice”. Traducătorul cărților sfinte a reprodus involuntar cele două semnificații ale paleoslavului *světŭ*, care „înseamnă mai întâi lumină, lucire, strălucire, apoi lume, adică ce-i deschis, ce-i public, oarecum totul ce se încălzește și luminează, ce este sub soare” (*ibidem*, p. 125)¹. Mi se pare importantă ideea lui Șăineanu de a sublinia că acest fenomen se „datorește exclusiv culturii religioase, iar nu participării generale a națiunii”, așadar nuanțele slavice ca sensuri relatine ale cuvintelor moștenite sunt, la origine, inovații (creații) individuale. Ele nu reflectă, așadar, mentalitatea poporului nostru, ci, în opinia mea, mixajul uneori echilibrat, alteori prevalent într-o parte ori alta a cumpenei celor două perspective asupra lumii, cea latină și cea slavă.

La problema mentalității impregnate de aceste nuanțe slavice voi reveni (în legătură cu cuvintele *lege*, *lume* și *a ține*), mai înainte însă se impune să redau, într-o formă condensată, o parte din schema cuvântului *lume*, în care se reflectă situația celor două filoane lingvistice și semantice care-l configurează.

Astfel, sensul etimologic (cu care se începe în DLR 2008²) se construiește semantic în contradicție cu *întuneric*, opusul său, așa cum sensul de „mediu real al existenței” (unul dintre sensurile grupului de semnificații preluate de la *mundus*, care este cel mai interesant semantic, fiindcă este cel mai aproape de ființa umană) este reprezentat de obicei sub forma unei necesare compliniri (*lumea aceasta*, sau *asta*) și se construiește în opoziție cu existența de după moarte, *lumea cealaltă*, *ceea lume*, sens care și în franceză se redă prin *l'autre monde*. Ceea ce înseamnă că limba română a conservat imaginea mentală dominantă în semnificația moștenită, respectiv contradicția dintre cele două caracteristici esențiale ale fenomenelor puse în contact.

Interesante sunt sensurile conservate pentru semnificația etimologică:

A. 1. (În opoziție cu *î n t u n e r e c*) Lumină, strălucire. # (Învechit) *Lumea ochiului* (sau *ochilor*) = pupila, lumina ochiului; p. e x t. vedere, vâz (considerat ca ceva de foarte mare preț). # **A ieși la lume = a** (învechit și popular) a ajunge la loc larg, deschis; **b**) a se face cunoscut oamenilor, a pătrunde în conștiința lor. **A scoate** (pe cineva sau ceva) **la lume = a**) a duce pe cineva la loc larg, deschis; **b**) a aduce la viață, a crea. **A i se întuneca** (cuiva) **lumea înaintea ochilor** = a fi foarte mânios, a fierbe de mânie. **A nu vedea lumea înaintea ochilor** = a fi foarte supărat, mahnit. V. și

¹ L. Șăineanu face trimitere și la Miklosich, care încă din 1861 observase că limba slavă veche a influențat limba română nu numai în domeniul lexicului, ci și în cel semasiologic.

² Articolul *lume* are 63 de coloane (p. 615–646), față de *lumină* cu 49 coloane. Materialul care se găsește la baza elaborării DLR cuprinde peste șapte mii de atestări (sub formă de fișe, majoritatea), care reprezintă munca a multor lingviști lexicografi timp de peste 140 de ani, perioadă echivalentă laboriosului proces de elaborare a *Dicționarului Academiei*, în diferitele lui formule încercate până la versiunea agreată de Academia Română, cea de sub conducerea lui Sextil Pușcariu (DA), care este continuată în seria nouă, numită DLR. Desigur că, în calitate de redactor și revizor al articolului de dicționar *lume* din DLR am adus la zi informația, din texte religioase și literare vechi și noi, texte populare, atlase lingvistice dialectale, reviste și tratate etc.

o c h i¹ (**A I 1**). (Învechit) **A întuneca lumea** = a acoperi lumina zilei. **A vedea lumea** = a fi eliberat din temniță. (Rar) **A se afla la lume** = a fi cunoscut, a ieși la iveală.

2. Piatră prețioasă, sclipitoare (diamant) fixată într-un inel sau într-un ac.

Venirea pe lume și ieșirea din ea, nașterea și moartea sunt exprimate cu multe expresii ce au ca nucleu cuvântul *lume*, dependente de sensul **B. IV. 1.**³, sens a cărui definiție o rezum aici:

B. IV. 1. (adesea determinat prin „aceasta”, „asta”, rar, „astălaltă”, mai ales în limbajul bisericesc, în opoziție cu existența „de dincolo”, cu viața veșnică a sufletului de după moarte) „Mediu în care se manifestă viața omenească; existența care se desfășoară în realitate”. *Necunoscând că în lumea aceasta este viața împreună cu moartea*. EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIV/3. *Și pe toți ce-n astă lume sunt supuși puterii sorții Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții*. EMINESCU, O. I, 136. *Numai Cerul hotărăște cât e popasul fiecăruia pe această lume*. CĂLINESCU, O. IX, 129. *Lumea asta nu-i a mea, Cealaltă nici așa!* POP., ap. AGÎRBICEANU, A. 539. *Io, mamă, n-am pe nime De-ajutoriu pe asta lume*. PĂCALĂ, M. R. 229. *Pleacă-ți fruntea și, ca Iov, mulțamește lui Dumnezeu... Dacă l-ai prăpădit în lumea aceasta, Dumnezeu ți-l va da în cealaltă*. SADOVEANU, O. I, 21. (Prin analogie) *Poporul român de pretutindene privește raiul și iadul ca două lumi opuse una alteia*. MARIAN, Î. 457. ◀▶ (În sintagmele) *Altă lume* sau *cealaltă* (ori *aialaltă*, rar, *aceea*, *aia*, învechit, *ceeia*) *lume* sau *lumea* (*cea*) *de apoi*, *lumea de dincolo*, *lumea dreptilor*, *lumea spiritelor*, *lumea* (*cea*) *luminată*, *lumea moartă*, (învechit, rar) *altă*, *alt rând de lume* sau *Lumea de apoi* = existența de după moarte. *Lumea* (*cea*) *de sus* = existența din rai, de după moarte. = existența de după moarte, viața sufletului de dincolo de mediul pământesc; viața de apoi (v. v i a ț ă **II 2**). ◀▶ (În basme și în credințele populare; în sintagmele) *Altă* sau *cealaltă lume* ori *lumea de dincolo* = regiune îndepărtată (subpământeană), unde ființele și natura sunt cu totul deosebite de cele cunoscute pământenilor; celălalt tărâm, v. și t ă r ă m (**2**); p. e x t. mediu de existență, realitate imaginată, foarte diferită de cea obișnuită, extrem de îndepărtată ori aproape necunoscută. # E x p r. **Lumea albă** = (în basme) viața pământească, în care trăiesc oamenii. **Lumea (cea) neagră** = (în basme) viața subpământeană, în care ar trăi duhurile rele. **A fi pe (în) lume** (sau **lumea asta**) ori **a sta în lume** = a exista, (despre oameni) a trăi. **A (nu) ști pe ce lume este** (sau **se află, se găsește, trăiește**) ori **a (nu) mai avea capul pe lumea asta** = a (nu) avea conștiința clară a existenței sale, a (nu) fi zăpăcit. **A veni** (sau **a apărea**, rar, **a se trezi** sau **a se ivi** ori **a sosi** sau **a intra**, prin exagerare, **a răsări**) **pe** (ori **în**) **lume** (sau **lumea asta** ori **scena lumii**) ori **a deschide ochii pe** (sau **în**) **lume** sau **a vedea lumina lumii (aceștia)** ori **a vedea lumea în ochi**, rar, **a ieși (pe, sau în, ori la) lume** = a se naște (**I 2**). **A aduce** sau **a trimite** ori **a lăsa (în sau pe) lume** ori **a da lumii**, sau, ironic, **a**

³ Semnificație total distinctă de toate celelalte sensuri subsumate grupului de sub **B**, inclusiv de sensul **B. IV. 2**. „Existență pe care o duce cineva; mod în care trăiește cineva”. Sub **A** sunt sensurile etimologice „lumină”, iar sub **B** mai sunt încă trei sensuri mari notate cu cifre romane și care subîntind 14 sensuri notate cu cifre arabe; sensul **B. III. 1.**, cu semnificația generală „globul pământesc” este cel mai bine reprezentat prin ilustrări, cuprinde 13 coloane din cele 63 ale cuvântului ca articol de dicționar.

lepăda pe lume = a da naștere cuiva ori la ceva, a face să trăiască (pe cineva sau ceva) în realitate. **A (se) duce** ori **a (se) stinge** (ori **a pieri** sau **a pierde** ori **a secera** pe cineva) **de pe lume** (sau **lumea asta**) ori **a lăsa** (sau **a părăsi**) **lumea (asta)** sau **a lua** (sau **a pieri** ori **a dispărea** sau **a trece** ori **a se petrece** sau **a se isprăvi** ori **a slobozi**) **din lume** (ori **lumea aceasta**) ori **a se petrece din lumea noastră** = a muri (1). **(Ca) dus din** (sau, **de pe**, învechit, **de) lume = a)** (ca) mort ; **b)** transportat, fermecat, vrăjit. **A lua** sau **a pierde** ori **a secera**, **a slobozi** (pe cineva) **de pe lume** (sau **lumea asta**) = a lua viața cuiva, a nimici pe cineva sau ceva. **A se duce** (sau **a merge**) **(fiecare) în lumea lui = a)** a-și vedea (fiecare) de treburile sale. **(Ca) dus din** (ori **de pe) lume** sau **dus pe cea lume = a)** (ca) mort. **A se duce în lumea albă** = a se duce departe, ca să nu i se dea de urmă; a se duce unde e mai bine decât în mediul său. Cf. ZANNE, p. IV, 219. **A-i părea** (cuiva) **lumea vânăță** = a fi foarte trist. Cf. ZANNE, p. IV, 218.

Din punctul de vedere al etimologiei se cuvine să amintesc unele aspecte, fiecare cu semnificația sa reverberată în domeniul mentalităților, care domeniu porniește de la însuși cuvântul-bază din „latină *lux* ‘lumină’ (considerată ca o activitate, o forță activă și divină) și, în mod special, ‘lumina zilei’, [care] s-a transmis multor limbi romanice, cu excepția românei [...]. *Lumen* ‘lumină’ se deosebește de *lux* prin faptul că, la început, a însemnat un mijloc de a lumina, cu sens concret. *Lume* ‘lumină’ din limba veche este dubletul lui *lumină* < lat. *lumina*, pluralul lui *lumen*” (Sala 2006, p. 16). Pe de altă parte, Al. Graur preciza că „lume cu înțelesul de ‘lumină’ s-a păstrat și el n-a trebuit înlocuit în acest înțeles decât după ce a căpătat înțelesul actual. Aceasta ne face să credem că *lumină* este un derivat de dată românească” (1963, p. 112). S-ar putea ca tocmai acest fapt să justifice observația lui Șăineanu (*ibidem*, p. 125), curioasă pentru cei de azi, că textul *Voi seși lumina lumiei* (din *Codicele Voronețean*) este, pentru limba veche, un pleonasm, deși afirmă că sensul „mundus” pentru *lume* era deja în cele mai vechi tipărituri românești. Azi apare ca firească și răspândită o sintagmă ca *Hristos – lumina lumii*.

Cuvântul latin *lume* a primit de la începutul traducerilor de texte religioase din slavonă în română cele două mari semnificații, traducătorul fiind, bineînțeles, bilingv, dar prin concretul împrejurării trebuia să fie mai apropiat, cred eu, de textul pe care-l traducea, de limba-sursă, pe care trebuia mai întâi să-l înțeleagă; așadar, cele două semnificații ale paleoslavului *světŭ* se reflectă aidoma în românescul *lume*, încât cuvântul românesc întrunește și sensul *lumen*, și sensul exprimat în latină prin *mundus*. Cum spuneam, fenomenul este oarecum curios (numit destul de sugestiv de L. Șăineanu *nuanțe slavice*), și el constă în atribuirea accepțiunilor proprii cuvintelor slave unor lexeme românești corespunzătoare de origine latină. Aceste sensuri se suprapun peste semnificația etimologică primitivă în virtutea legii de analogie semasiologică. Problema împrumutului de sens ori a etimologiei sensului conduce la reevaluarea teoretică a specificului național reflectat ori exprimat în limbă, pe de o parte, iar, pe de altă parte, se poate preciza, în aceste cazuri, mai adecvat, care este nivelul lexical al limbii și orientarea semantică potrivită studiului acestora.

Precizez că în privința bogăției semantice a sensului **B. IV. 1.** și mai ales a expresiilor sale nu voi folosi sugestii din stilistica limbii – cf. *Expresivitatea limbii române* a lui Dimitrie Caracostea (1942) ori *Stilistica limbii române* a lui Iorgu Iordan (1944) –, nici nu voi aplica mai recente principii care coordonează *Stilistica funcțională a limbii române* a lui Ion Coteanu (1973), în esență nu voi recurge la diferitele accepțiuni ale termenilor *conotativitate*, *figurativitate*, *metaforicitate*, *poeticitate* (deși principiul coordonat de relația conotației cu denotația pe implicația conjuncțională *și ... și* (Coteanu 1972) mi se pare tentantă). Perspectiva analitică din teoriile coșeriene mi se pare că elucidează atât textemele luate în discuție, cât și mecanismul sensului din analogiile comentate. Teoria de bază este pe cât de complexă, pe atât simplă: „prin faptul că cineva se numește Felix e pus în raport cu fericirea, prin faptul că cineva se numește Leonte e pus în raport cu leul, pentru cei ce știu ce înseamnă aceste cuvinte în mod etimologic. Deci, aceste lucruri care țin de relații permanente trebuie actualizate. Și unde se actualizează? Se actualizează în *limbajul poetic*, în sens larg, adică în **literatură** [subl. n. – R.M.]. Dacă ne gândim și mai bine, zicem că, în acest caz, dacă relațiile sunt permanente, atunci **actualizarea** [subl. n. – R.M.] este în realitate o negare a funcțiilor pe care semnul le are și care sunt puse între paranteze în limbajul practic de toate zilele sau în limbajul științific. Aceasta ne duce la concluzia că limbajul poetic nu poate fi o deviere față de limbaj pur și simplu sau față de limbajul de toate zilele, ci, dimpotrivă, limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ține deja de semn, este limbajul cu toate funcțiile lui, adică este plenitudinea funcțională a limbajului, și că, dimpotrivă, limbajul de toate zilele și limbajul științific sunt devieri, fiindcă sunt rezultatul unei drastice reduceri funcționale a limbajului ca atare” (Coșeriu 1992–1993, p. 153).

În cazul lui *lume*, cele 14 mari sensuri de sub semnificația generală provenită din „mundus”, sensuri dominante în filiația semantică a cuvântului, nu cred că mai pot fi numite nuanțe slavice, ci mai curând explicația s-ar cantona în perimetrul teoretic al transferului de sens în traducerea culturală, afin cu procesul conferirii de sens din perspectivă integralistă, unde dimensiunea fundamentală a sensului este materializată prin transcenderea semnificării și a designării. Totodată, sensul presupune ca implicite două principii: creativitatea și alteritatea (intersubiectivitatea) limbajului. „Astfel, alteritatea limbajului «învăluie», dacă se poate spune astfel, creativitatea: mai exact, o precedă și îi succedă. Cum fiecare limbă este moștenitoarea generațiilor anterioare, această activitate a spiritului nu este creație pură, ci *transformare*” (Vîlcu 2010, p. 116). Pe de altă parte, activitatea traducerii textelor religioase din slavonă nu este una din acele „creațiuni ale spiritului popular, capabilă a ne destăinui anumite momente istorice, ci [...] un product artificial al culturii religioase, care a căutat pur și simplu să umple, prin analogie, una din lacunele graiului românesc” (Șăineanu 1999, p. 133). În lumina teoriei coșeriene a creativității, fenomenul nu se poate reduce la această cotă minoră și încremenită, nu numai fiindcă importanța fenomenului s-a îmbogățit și înnobilit în expresivitate de-a lungul ge-

nerațiilor, ci mai ales fiindcă prilejuiește prin transformare valori noi, precum *lumea albă*, *lumea (cea) neagră*, *a-i părea* (cuiva) *lumea vânăată* etc.

L. Șăineanu comentează analogia semantică numind-o nuanță slavică în cazul lexemului *lege* cu sens de „religie”, insistând, în analiză, asupra lipsei de temei a afirmației lui Slavici, potrivit căreia trebuie să fi fost la români o perioadă când religia și legea erau identice, fiindcă „confuziunea” „s-a operat de către cărturari pe cale literară” și „n-avem aci a face cu una din acele creațiuni ale spiritului popular”. Din aceeași perspectivă sunt combătuți și Laurian și Maxim, care au văzut în această străveche asimilare o caracteristică a poporului român, cel puțin pentru perioada veche a limbii. Altfel spus, în cazul acesta s-ar fi relevat profunda mentalitate religioasă a poporului român, dacă ar fi creații colective și nu individuale, în concluzia lui Șăineanu. În genere, se poate spune că tipul de mentalitate este legat de semanticitatea unei limbi istorice, și asupra acestui fapt converg (Petraș 2005, p. 53)⁴ diverse teorii lingvistice, prin excelență ipoteza Sapir–Worf (limba determină gândirea, deci concepția despre lume a fiecărui popor). Pe o altă palieră științifică, dar la fel de netă în efecte determinante, ar fi știința modernă a funcționării psihicului, care în psihanaliza lui Jung se manifestă în matricele lingvistice ale inconștientului colectiv, cu imaginile lui arhetipale, preexistente gândirii, așadar perceptive. Din perspectiva lui Jung, dimensiunea religioasă nu există decât ca adevăr interior, ca o realitate psihică, o imagine arhetipală, diferită, bineînțeles, de creștinismul canonic. Această imagine are un „pronunțat caracter numinos”, „spiritual”, după cum argumentează Jung (1994, p. 72). Astfel există un înțeles în care se poate vorbi de o mentalitate spirituală, manifestă în alcătuirea sufletului românesc, cum ar zice filosoful culturii Lucian Blaga (1944), deși în stilistica lui abisală alte coordonate sunt caracteristice duhului nostru. Însă, chiar dacă în cazul analogiilor semantice discutate în abordarea de față creația de conținuturi mentale și noutatea lor în limbă nu se pot subsuma unei experiențe colective, prin transmiterea lor intersubiectivă acestea devin tradiție. După cum s-a demonstrat (Neț 2005, p. 103–105), în concepția lui Eugen Coșeriu mentalitățile se reflectă în planul limbajului, tradiția lingvistică este înscrisă în istorie și reprezintă istoria (limbii). În aceeași ordine de idei problema „nuanțelor slavice” ca noutate expresivă îmi pare explicabilă mai curând prin ceea ce încă Humboldt numea, previzionar, *caracterul* unei limbi⁵.

⁴ Irina Petraș numește, într-o sensibilă contingență ideatică, cele două procese din domeniul limbii: inconștientul automat, instinctiv, preexistent, determinant al modului de a înțelege lumea, pe de o parte, iar pe de alta: „funcția transcendentă, adică procesul confruntării cu inconștientul țintind individuația – unicitatea fiecăruia în raport cu semenii. [...] Imaginația activă a fiecăruia poate modifica, nu fundamental, dar semnificativ relația limbă–mentalitate”.

⁵ „Elaborarea caracterului unei limbi în texte este rezultatul unei lupte între tradiție și inovație, între regularitate și libertate, între «puterea» limbii și «violența» individului care vorbește, studiul limbii servește în cele din urmă, la a aduce o soluție problemei filosofice de a ști cum poate omul să creeze ceva nou” (Trabant 1990/1999, p. 55–56, *apud* Vilcu 2010, p. 134).

Mentalitatea de tip roman a poporului român, în epoca culturală de formare a limbii, este reflectată în precizarea „aceasta”, „asta” nelipsită de lângă cuvântul *lume* cu sensul de *realitate*, sens care apare, concis, în definiția: „Ensemble des choses et des tres parmi lesquels se passe notre vie”; determinant prezent și în franceză într-un context ca *La perfection n'est pas de ce monde*. În limba română se configurează un sens distinct numai din opoziția *lumea aceasta/lumea de dincolo* sau *lumea cealaltă*. În fr. *ce bas monde* menține semnificativ precizarea *ce*, ca suport de realitate, în timp ce în română convingerea continuității vieții și dincolo de pragul acestei lumi este foarte inventivă, unele sintagme care definesc viața de după moarte fiind deosebit de sugestive. Desigur, sunt semnificative pentru mentalitate și credință expresiile românești *lumea drepților*, *lumea spiritelor*, *lumea (cea) luminată*, *alt rând de lume*, *lumea de apoi*, *lumea (cea) de sus* față de fr. *ce bas monde*, precum în cazul cuvântului *a ține* sensul împrumutat „a stăpâni”, frecvent în textele vechi, datorat influenței paleoslavului *družati*, este la fel de reprezentativ pentru mentalitatea epocii. În ceea ce-l privește pe *a ține*, cel mai interesant sens este unul subsumat sensului „a stăpâni”, anume sensul **IV. 8.** (DLR 1994, p. 118) *a ține de nevastă*, *de soție*, „a avea de soție” care reprezintă aceeași mentalitate, fiind în această privință bine plasat (în DLR) ca sens derivat de la cel împrumutat din slava veche și nu subordonat sensului modern „a întreține pe cineva”, cum o fac cele mai multe dicționare ale limbii române actuale.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Blaga 1944 = Lucian Blaga, *Trilogia culturii. Orizont și stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944.
- Caracostea 1942 = Dimitrie Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.
- Coșeriu 1992–1993 = Eugeniu Coșeriu, *Limba poetică*, în idem, *Prelegeri și conferințe (1992–1993)*, Ediție de E. Munteanu, I. Oprea, C. Pamfil, A. Turculeț, S. Dumistrăcel, Iași, 1994 (supliment al „Anuarului de lingvistică și istorie literară”, XXXIII, 1992–1993).
- Coteanu 1973 = Ion Coteanu, *Raportul dintre conotație și denotație*, în „Limbă și literatură”, 1972, nr. 3, p. 301–308.
- Coteanu 1973 = Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, vol. I–II, București, Editura Academiei R.S.R., 1973.
- DLR 1994 = *Dicționarul limbii române*, tomul XII, partea I, *Litera Ț*, București, Editura Academiei Române, 1994.
- DLR 2008 = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul V, *Litera L, li–luzulă*, București, Editura Academiei Române, 2008.
- Graur 1963 = Al. Graur, *Etimologii românești*, București, Editura Academiei RPR, 1963.
- Iordan 1944 = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Societatea Română de Lingvistică, 1944.
- Jung 1994 = Carl Gustav Jung, *Puterea sufletului. Antologie*, București, Editura Anima, 1994.
- Neț 2005 = Mariana Neț, *Lingvistică generală, semiotică, mentalități. O perspectivă de filosofie a limbajului*, Iași, Institutul European, 2005.
- Petraș 2005 = Irina Petraș, *Despre locuri și locuire*, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.
- Sala 2006 = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești*, vol II, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

Șăineanu 1887/1999 = Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Tipografia Academiei Române, 1887; reeditare: Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Livia Vasiliuță, Timișoara, Editura de Vest, 1999.

Vîlcu 2010 = Dumitru Cornel Vîlcu, *Integralism și fenomenologie*, vol. I. *Orizontul problematic al integralismului*, Cluj-Napoca, Editurile Argonaut & Scriptor, 2010.

SEMASIOLOGICAL ANALOGY. SOME CONSEQUENCES
OF BORROWINGS IN THE RELATIONSHIP LANGUAGE-MENTALITY.
THE SEMANTIC RICHNESS OF THE WORD *LUME* (WORLD)

(Abstract)

The present article investigates the special semantic situation of some Romanian words: *lume* [usu. “world”], with the meaning “light”, *lege* [usu. “law”] with the meaning “religion”, *a ține* [usu. “to hold”, “to keep”] with the meaning “to rule over”, a situation also described by Lazăr Șăineanu. Unlike the other words mentioned above, whose filiation of the senses is only partially influenced by meanings from another language than the one they etymologically derive from, the lemma *lume* has developed an exceptionally rich range of senses which cannot be traced back to its Latin etymon. While the Romanian word *lume* is derived from the Latin *lumen*, meaning “light”, its etymological sense was mainly preserved in old religious writings and only rarely in dialects or the general language. Instead, the word has come to incorporate all the meanings of the Latin *mundus* (the senses one finds, for instance, in the French word *monde*). This surprising development is described by Șăineanu as an addition of *Church Slavonic nuances*. Slavonic nuances are originally individual innovations, which nevertheless illustrate the mentality of the Romanian people. The examples are telling. In Romanian one can identify a specific meaning deriving from the opposition this world/the other world. As compared to the French, *ce bas monde*, in Romanian the certainty of the continuity of life beyond the threshold of this world generates a host of highly creative phrases and idioms that describe life after death: *lumea dreptilor* [the world of the just], *lumea spiritelor* [the world of the spirits], *lumea (cea) luminată* [the lighted world], *alt rând de lume* [another kind of world], *lumea de apoi* [the world to come], *lumea (cea) de sus* [the world from above]. In the case of the verb *a ține* [usu. “to hold”, “to keep”], the borrowed meaning “to rule over” – frequent in the old Romanian writings due to the influence of Church Slavonic – is equally relevant for the mentality of that age.

Cuvinte-cheie: *lume, lumen, mundus, analogie semasiologică, nuanțe slavice, actualizare, transformare, mentalitate.*

Keywords: *lume, lumen, mundus, semasiological analogy, Slavonic nuances, actualization, transformation, mentality.*

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
rodi.marian@gmail.com